

DUHOVNA RAZSEŽNOST V ZDRAVSTVENI NEGI SLEPIH Z VIDIKA LOGOTEORETSKEGA RAZUMEVANJA ČLOVEKA

SPIRITUAL DIMENSION IN THE NURSING CARE OF THE BLIND FROM THE
ASPECT OF LOGOTHEORETICAL UNDERSTANDING OF MAN

Damjan Slabe

UDK/UDC 617.751.98-083:614.253.52

DESKRIPTORJI: slepota-nega; sestra–bolnik odnosi; komunikacija

DESCRIPTORS: blindness-nursing; nurse–patient relations; communication

Izvleček – Sestavek prikazuje pomen upoštevanja duhovne razsežnosti človeka pri celostnem (holističnem) pristopu medicinske sestre do slepega bolnika v procesu zdravstvene nege. Duhovno razsežnost avtor postavlja v okvir logoteoretskega razumevanja človeka. Logoterapija je v članku predstavljena kot teoretično in praktično izhodišče, ki skuša pomagati človeku v stiski; slepemu bolniku, da bi odkrival in udeleževal konkretne možnosti za uresničevanje smisla trenutka, smisla v svojem konkretnem življenjskem položaju. Pomaga pri iskanju smisla v trpljenju in tragiki, ki jo predstavlja življenje v temi, in poudarja odgovornost posameznika za sprejemanje odločitev. Članek je podprt z rezultati kvalitativne raziskave, avtor pa v sklepu navaja tudi konkretne predloge za prakso.

Abstract – The article shows the importance of the spiritual dimension of the person in the holistic approach of the nurse to the blind patient in the process of nursing care. The author places the spiritual dimension into the framework of logothereotical understanding of the human being. In the article logotherapy is presented as a theoretical and practical starting point trying to help the man in need; the blind patient to become aware and to realize concrete possibilities to fulfill the meaning of the moment, the meaning of his/her concrete life situation. It helps to search the meaning of suffering and tragedy of the life in darkness and emphasizes the responsibility of an individual in decision making. The article is supported by results of a qualitative study and in the conclusion the author also adduces concrete suggestions for practical work.

Uvod

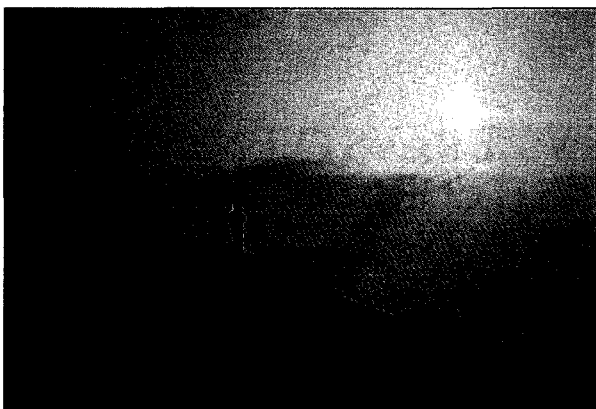
V skladu s 3. ciljem Svetovne zdravstvene organizacije bi morali do leta 2000 doseči, da bi bili tudi slepi in slabovidni sposobni živeti družabno, ekonomsko in duševno polnovredno življenje (1). Uresničevanje Plana zdravstvenega varstva Republike Slovenije do leta 2000, ter še zlasti 3. cilja SZO, je tesno povezano z vprašanjem kakovosti življenja slepih in slabovidnih. Sposobnost skrbeti zase pomeni za slepega človeka neodvisnost in je pogoj za čimbolj dejavno vključevanje v okolje, v katerem živi. Slepota je dejstvo, ki ga pogosto ni moč spremeniti. Po Franklu (2) je trpljenje smiselno. »Osebnostno uresničevanje smisla v trpljenju pomeni najti in zavzeti smiselno stališče do nerešljivega trpljenja« (3).

Logoterapija

Utemeljitelj logoterapije ali tretje dunajske šole psihoterapije je Viktor Emil Frankl (1905–1997). V središču pozornosti logoterapije (2) je človekova volja

do smisla. Gre za spoznanja o izvorno človeški razsežnosti. Logoterapija pomeni zdravljenje duševnosti z odkrivanjem smisla. »Logos« je grškega izvora in pomeni smisel, bistvo stvari, »therapeuein« pa pomeni zdraviti, streči, negovati (4). Smisla ne »ponuja«, pač pa ga človeku pomaga odkriti. Smisel lahko človek odkrije v življenju na tri načine: če stori dejanje, če doživi vrednoto in če trpi. Posebno področje logoterapije so noogene ali duhovne motnje človeka. Logoterapija se ukvarja predvsem s prihodnostjo, se pravi z nalogami in smisli, ki jih človek še mora izpolniti. Hkrati odvrta pozornost od vseh tvorb, ki se pojavljajo v začaranem krogu, in mehanizmov, po katerih na človeka vpliva njegova preteklost, kar ima oboje pomembno vlogo pri razvoju nevroz.

Logoterapija temelji na predpostavki, da ima tudi negativni dogodek smisel. Da je tudi neprijetno dejstvo dobro za kaj takega, kar se sprva izmika človeškemu razumevanju. Če terapevt zna poiskati sprejemljivo smiselno povezavo, lahko bolniku/varovancu pokaže ta vidik in mu s tem odpre uvid za pozitivno v negativnem. Prav sprememba stališč je logoterapevt-

Človek ima svobodno voljo – posledica človekove svobode je njegova osebna odgovornost (Foto: Damjan Slabe)

ska metoda, ki pomaga pri preusmeritvi negativnega, antropohigiensko nezdravega stališča v pozitivno.

Logoteoretsko razumevanje človeka

S preučevanjem človeka, z njegovim življenjem in duševnim ustrojem, torej z njegovimi telesnimi in duševnimi značilnostmi, se ukvarja antropologija – človekoslovje (4). Temelj Franklove (5) podobe človeka je dimenzionalna ontologija. K poznavanju človeka je dodal spoznanja o človeku kot o celostnem bitju s torazsežnostno podobo:

1. Človek je telesno ali biofizikalno bitje. Sestavljen je iz prvin, ki jih najdemo tako v kameninah kot v zemlji, vodi, zraku. Za njegovo telo veljajo isti biofizikalni zakoni in človekova presnova sledi splošnim kemičnim zakonom spajanja in razkrajanja snovi. Skupno z vsemi živimi bitji ima človek tudi življenje.
2. Človek je duševno ali psihično bitje. Duševno življenje temelji na delovanju živčnega sistema, ki je pri človeku bolj razvit kot pri kateremkoli živem bitju. Gre za proces zaznavanja – sprejemanja različnih dražljajev; njihovo umsko in čustveno obravnavo – spominjanje, umnost, čustva in značaj; ter za vedenje in ravnanje kot odziv na notranjo ali zunanjo potrebo. Človeška duševna plat le po količini prekaša duševno delovanje živali, zlasti više razvitih sesalcev.
3. Človek je duhovno ali noogeno bitje. Njegova duhovna razsežnost obsega izrazito človeške lastnosti, kakor je zmožnost prepoznavanja različnih možnosti in njihove smiselnosti v sleherni situaciji ter svoboda izbiranja in udejanjanja odločitev.

Medtem kot Peck (6) ne loči med duševnim (psihičnim) in duhovnim (spiritualnim), pa Ramovš (7) opredeljuje človekovo telesno, duševno, duhovno, občestveno (medčloveško), zgodovinsko-kulturno in bivanjsko razsežnost. Hendersonova (8) v definicijo zdravstvene nege (v nadaljevanju ZN) vključuje štiri zami-

sli med katerimi je po njenem četrta človek kot biološko bitje, katerega zavest in telo sta nerazdružljiva.

Frankl (2) človekovo duhovno razsežnost razlaga na osnovi treh logoteoretskih aksiomov:

Človek ima svobodno voljo

Človekova zavest v sleherni situaciji spoznava več stvarnih možnosti ter katera od teh možnosti je v dani situaciji najbolj smiselna. To razvrščanje mu omogoča »duhovni organ« vesti. Frankl (2) vest primerja z magnetno iglo na kompasu, ki vedno kaže sever oziroma »pravo smer«. Merila, po katerih vest presoja, je nadosebni, nadčasovni in stvarni svet vrednot. Človek se lahko odloča za katerokoli od možnosti v danem trenutku. Pri tem svojem delovanju je svoboden v okviru svojih meja; svojo odločitev lahko uresniči ali pa jo ne. Prav zato človek ni nikoli usodno zapečaten. »Če sta bila prejšnja odločitev in dejanje slaba, je to res šlo v zgodovino kot nepreklicno dejstvo, toda postalo je izkušnja, ki v novem trenutku lahko pomaga h kar najbolj smiselni odločitvi, s tem pa na nek način za nazaj popravi prejšnji nesmisel« (9). Avtor nadaljuje: »Človekovo samozavedanje, njegovo dožemanje različnih možnosti, njegovo svobodno odločanje in delovanje, vest ter druge duhovne zmožnosti so pravzaprav to, čemur pravimo človekova individualna oseba.« Peck (6) pa ugotavlja, da so nesporne odločitve sorazmerno lahke. In dodaja: »Bolj ko je izbira nejasna, bolj verjetno bo boleča.« Posledica človekove osebne svobode je njegova osebna odgovornost; ima osebno zaslugo ali pa osebno krivdo.

Antropologija razlikuje med motivacijo in hotenjem. Motivacija pomeni potiskanje, nagibanje v neko dejavnost, medtem ko je v nasprotju s tem hotenje naziv za izvirno človeško, to je svobodno odločanje in delovanje. Le-to usmerjajo vrednote, ki človeka privlačijo s svojo kakovostjo. Kot navaja Ramovš (9), motivacija človeka potiska, sili k delovanju, hotenje pa ga vleče naprej k preseganju sebe.

Temeljna človeška potreba je težnja po smislu

Frankl dopolnjuje Freudovo biologistično določeno s temeljno potrebo po užitku ter Adlerjevo individualistično-sociologistično temeljno potrebo po veljavi z voljo po moči na osnovi hipoteze, da je potreba po smislu prva in temeljna človeška potreba. Človek »veliko lažje obvlada telesne, duševne, socialne in druge rizične situacije, če v njih odkrije smisel in ga udejanja kot svojo nalogo: živeti za nekaj ali za nekoga« (10). V logoterapiji ni v ospredju smisel življenja na splošno, ampak poseben smisel življenja neke osebe v danem trenutku.

Stvarnost je smiselna celota

Ta aksiom daje temelje prvima dvema: »človekovo težnjo po smislu je mogoče zadovoljiti le, če je stvar-

nost objektivno smiselna« (9). Poudariti je potrebno, da pa človekova osebna svoboda ni absolutna. Svoboden je v smislu svobode za možnosti osebnega doživljanja in delovanja v okviru stvarnih dejstev. Frankl (11) razčlenjuje človekovo svobodo na tri področja:

- na ustvarjalnost, s katero človek vnaša nekaj novega v stvarnost in jo bogati,
- na doživljanje, s katerim človek uresničuje svoje vrednote in
- na zavzemanje smiselnega osebnega stališča.

Le-to je še zlasti pomembno v težkih življenjskih razmerah, ko je človek prikrajšan za ustvarjanje in doživljanje. Z zavzetjem smiselnega stališča do neizprosne usode, se ubrani telesnega in duševnega razkroja ter duhovnega zastrupljanja. Smiselna stališča pa so glede na ustvarjalnost in doživetje superiorna (9).

Bivanjska praznina

Frankl (5) opredeljuje »bivanjsko praznino« (eksistencialni vakum) kot »občutek brezsmiselnosti, ki se združuje z občutkom praznine«. Gre za zavrtost na področju volje do smisla, ki je osnovna človekova gibalna sila na duhovnem področju – glavna izvorno človeška motivacija v logoterapevtskem jeziku. Kot navaja v uvodu v knjigi Družina in smisel avtorice E. Lukas (12), se je bivanjska praznina razširila po vsem svetu. Zajame cele plasti prebivalstva na vseh petih kontinentih. Rečemo, da so ljudje postali votli, prazni, izpraznjeni. Pogosto se pojavi v družbi preobilja, vendar se kaže tudi pri narodih, ki trpe hudo pomanjkanje ali življenjske stiske. Pojavlja se predvsem v dveh pojavnih oblikah: v dolgočasju, s čimer je mišljena izguba zanimanja za svet, in v vnemarnosti – v pomanjkanju pobud, da prav v tem svetu nekaj spremenimo in izboljšamo. Duhovna prikrajšanost pa se pojavlja tudi kot občutek praznine, naveličanosti, kot duhovna otopelost, splošno nezanimanje, slaba motiviranost, brezcilnost. Frankl nadaljuje v omenjenem uvodu, da »iz te bivanjske praznine izhaja skupinski nevrotični sindrom, ki se razcepi v tri simptome:

1. v agresivnost,
2. v odvisnost – na primer odvisnost od drog – in
3. v depresijo.«

Njena posledica je torej povečano število samomorov, stopnjevanje kriminalitete, razvrednotenje spolnosti, omame in zasvojenosti.

Po logoterapiji je srednje človeško gibalno duhovna napetost med dejanskim in možnim in ne načelo ravnovesja (homeostaze). Izpolnitev smisla je sestavljena iz: osebnega prepoznavanja najbolj smiselne možnosti v določenem trenutku, odločitve zanjo in udejanjenja te odločitve. To je objektivno najbolj smiselna naložba človekovih energij v določeno uro, dan, leto, vse življenje.

Frankl (5) tudi ugotavlja, da je problem sodobnega človeka v odpovedi instinkta in tradicije kot usmerjevalcev človekovega vedenja. Človeka v nasprotju z živaljo ne sili nagon, kako mora živeti. Tudi izročilo mu ne kaže, kako naj živi. Tako se pojavlja občutek, da pogosto ne ve, kaj hoče. Posledica tega sta konformizem, ko hoče samo, kar počnejo drugi, ter totalitarizem, ko dela samo, kar drugi hočejo od njega. Ramovš (13) navaja, da skrb za lastno zdravje in dobre medčloveške odnose ter osebno rast zahteva zavestno spoznanje, odločanje in delovanje. To pa je tudi priložnost za antropohigieno kot stroko, ki proučuje in raziskuje celostno preventivo.

Smisel trpljenja

Ramovš (3) poudarja, da je bolečina delež vsega živega, medtem ko trpljenje njen neločljivi spremljevalec in značilen samo za človeka. »Je namreč človekova osebna zavest o tem, da je nekaj narobe, o slabih posledicah tega. Bolečina je telesna, trpljenje pa duhovno, doživljajska, osebna zadeva.« In nadaljuje: »Človeka lahko nekaj grozno boli, trpi pa lahko brezmejno.« Frankl (2) pa razlaga, da kadar se človek znajde v neizbežnem, neizogibnem položaju, kadarkoli se mora soočiti z usodo, ki je ni mogoče spremeniti, npr. s slepoto ali z neozdravljivo boleznijo, ravno takrat je človeku dana možnost, da uresniči najvišjo vrednoto, da izpolni najgloblji smisel, smisel trpljenja. »Usoda, ki jo prestaja človek, ima torej dvojni smisel: da jo oblikujemo – kjer je mogoče – in da jo nosimo – kadar je potrebno« (5). Logoterapija poimenuje trpljenje, krivdo in smrt, ki so neizogibna dejstva vsega živega, tragična trojka. Če je ustvarjanje priložnost za uresničitev ustvarjalnih vrednot in doživetje za doživljajske, lahko trpeč človek uresniči vrednote stališča.

Trpljenje je znamenje, da je nekaj narobe. Je pa tudi vzvod za urejanje tega odklona. Frankl (11) ugotavlja, da trpljenje nekako neha biti trpljenje v tistem trenutku, ko človek najde kakšen smisel. Ko zavzamemo pravo stališče do svoje težave. V ZN slepih in slabovidnih lahko medicinski sestri tako gledanje pomaga, da bo lažje premagovala stiske, ki jih pri delu s slepimi varovanci doživlja. Po drugi strani pa lahko z znanjem teorije logoterapije pomaga slepemu ali slabovidnemu bolniku/varovancu pri reševanju rešljivega in pri odkrivanju smisla ter človeka vrednega sprejemanja nerešljivega trpljenja. Tak pristop lahko pomeni pomemben korak v dvigovanju kakovosti življenja slepega varovanca v obstoječih razmerah.

Ramovš (3) vidi tri možne pomoči v osebni stiski ob nerešljivem trpljenju:

1. vera in zaupanje v boga,
2. sočutje in pomoč okolice, zlasti bližnjih, ter
3. osebno uresničevanje smisla v trpljenju.

Možnosti uresničevanja ustvarjalnih in doživljajskih vrednot niso vedno tako omejene, kot se zdi na

Človek je samopresežnostno bitje; mora živeti za nekaj ali za nekoga (Foto: levo – Damjan Slabe, desno – Mira Steinbuch)

prvi pogled. »Šele ko človek nima nobene možnosti več, da bi uresničil ustvarjalne vrednote, šele ko res ne more oblikovati usode, šele takrat lahko uresniči vrednote stališča, šele takrat je smiselno, da sprejme svoj križ na rame« (11).

Študija primerov

Spomladi leta 1997 sem pod mentorstvom Geli Hajdinjak, vms., dipl. soc. in dr. Jožeta Ramovša izvedel raziskavo na temo kakovosti življenja, samooskrbe in smisla v življenju slepih oseb (14). Študije primerov kot kvalitativne metode raziskovanja sem se lotil s ciljem poglobljenega razumevanja življenja slepih ljudi v njihovem lastnem okolju, v Centru slepih in slabovidnih v Škofji Loki (v nadaljevanju CSS) in s pomočjo njihovih lastnih izjav ter mojih zapažanj.

Material in metode

Podatke sem zbral s pregledom zdravstvene dokumentacije, intervjuja in nestrukturiranega opazovanja. Intervjuja sem opravil konec aprila 1997 v CSS. Študija primerov zajema življenjski zgodbi odraslega oslepelega varovanca (poimenoval sem ga Stojan) ter varovanke slepe od rojstva (poimenoval sem jo Veronika): od mladostnih dni do življenja v CSS. Razlika v izbiri primerov ni bila naključna. Kot ugotavlja Zovko (15), pušča slepota hude posledice na osebnosti slepih. Te spremembe so navzoče na različnih področjih njihovega osebnega poklicnega in družbenega življenja. Bolj izrazite so pri ljudeh, ki so slepi od rojstva, kot pri tistih, ki so oslepeli kasneje. Močnejše so

pri popolnoma slepih kot pri slepih z ostanki vida. Manj ko prizadeti vidi, večja je odvisnost slepega od pomoči okolice. Pri tem sem poizkušal izkoristiti prednosti, ki jih omogoča intervju: neposredno sporazumevanje, življenjskost in pristnost, prilagodljivost. Intervjuja sta bila delno strukturirana, pri čemer sem si prizadeval pustiti intervjuvancema dovolj prostora, da sta sama določila ključne dogodke in razmere, ki so bile zanju pomembne.

Analiza podatkov

Podatke za analizo, dobljene z delno strukturiranim intervjujem in nestrukturiranim opazovanjem, sem pripravil v obliki dobesednih prepisov pogovorov in zapiskov svojih opazovanj ob tem. Transkripcija pogovora v primeru Stojan obsega devet tiskanih strani, v primeru Veronika pa deset.

Analiziral sem dobesedni prepis avdioposnetkov izpovedi življenjskih zgodb in protokole svojih opazovanj ter razlago opazovanj na osnovi analitične indukcije. Gre za vsebinsko analizo, v kateri so rezultati prikazani opisno. Izogibal sem se posploševanju ter ugotavljanju vzročno-posledičnih zvez.

V analizi sem uporabil metodo opisa z uporabo kategorij iz dostopne literature. Oblikoval sem skupine kategorij, do katerih sem prišel z vnaprej določenimi kriteriji vključevanja posameznih podatkov iz prepisov pogovorov. Kategorije sem razdelil na tri področja. In sicer na:

- I. kakovost življenja,
- II. logoterapijo in na
- III. teorije zdravstvene nege.

Znotraj teh področij sem opredelil posamezne kategorije in podkategorije. Za oblikovanje kategorij za področje kakovosti življenja mi je služil Allardtov (16) model kakovosti življenja, ki zaobsega področja »imeti«, »biti« in »ljubiti«. Drugo področje izhaja iz teorije D. E. Orem (8) in vključuje kategorijo samooskrbe. Za oblikovanje kategorij področja logoterapije sem se oprl na Franklovo (2) razumevanje načinov, kako lahko človek odkrije smisel v življenju. Smisel lahko odkrije, če stori dejanje, če doživi vrednoto ali če trpi. Osmo kategorijo sem opredelil kot »bivanjsko praznino«.

V končni fazi analize podatkov sem določil še kategorijo »in vivo«. Deveto kategorijo sem poimenoval »samopodoba«. V to kategorijo sem uvrstil podatke, ki v prej zastavljene kategorije niso bili uvrščeni.

Za enoto analize sem si izbral celotno besedilo, tj. prepis pogovora s posameznim varovancem, vključno s protokoli mojih nestrukturiranih zapažanj.

Kvalitativna analiza

V članku so opisani rezultati v štirih skupinah kategorij, ki se nanašajo na področje logoterapije. Rezultati so prikazani v opisni obliki. V tabelah je S oznaka za primer Stojan in V za primer Veronika. Vsakemu podatku dodajam poglobljen kvalitativni opis.

Tab. 1. Kategorija – »Dejanje«

Kategorija	Primer	
	S	V
»Dejanje«	Slepemu varovancu dejanja ne pomenijo izrazitega področja doživljanja smisla	Slepi varovanki dejanja pomenijo področje doživljanja smisla

Za odraslega oslepelega varovanca v primeru S je značilno, da mu dejanja ne pomenijo izrazitega področja doživljanja smisla. Nakazano pa je doživljanje smisla v tistih dejanjih, ki so povezana z nudenjem pomoči drugim. To lahko ugotovim tudi v primeru V. Prav pomoč drugim ji pomeni »lepe trenutke v življenju«. Iz podatkov v primeru V izstopajo dejanja: vodenje slepih sostanovalk, kuhanje kave za sostanovale, prinašanje stvari drugim iz trgovine, pripravljenost na sodelovanje v raziskovalni nalogi.

Tab. 2. Kategorija – »Vrednote«

Kategorija	Primer	
	S	V
»Vrednote«	Slepi varovanec odkriva smisel v doživljanju vrednot	Slepa varovanka odkriva smisel v doživljanju vrednot

V obeh primerih je značilno odkrivanje smisla v doživljanju vrednot.

Za varovanca v primeru S je v kategoriji vrednote značilno, da so vrednote močno izražene. Prevladuje-

jo doživljajske vrednote in vrednote stališča nad ustvarjalnimi vrednotami. To so predvsem pomoč drugim, svoboda izbire, odgovornost posameznika, skromnost, urejenost, doslednost, natančnost, poštenost, sodelovanje, dostojanstvo, samodisciplina, pokončno prenašanje trpljenja, spoštovanje drugega, neodvisnost od razvad, telesna urejenost in lepota.

V primeru V je v kategoriji vrednot značilno, da prevladujejo doživljajske in ustvarjalne vrednote nad vrednotami stališč. Najbolj izrazite so: pomoč drugim, skromnost, razumnost, sočustvovanje. Vrednote so za varovanko pomembno področje doživljanja smisla v življenju; ko je v obupu pomislila na samomor, je bila pomoč drugim tista iskra, ki jo je odvrnila od te name-re.

Tab. 3. Kategorija – »Trpljenje«

Kategorija	Primer	
	S	V
»Trpljenje«	Slepi varovanec ne doživlja smisla v trpljenju	Slepa varovanka ne doživlja smisla v trpljenju

Kategorija trpljenja kaže, da trpljenje v obeh primerih ni področje črpanja smisla v življenju.

V primeru S varovanec označuje slepoto kot »težko stvar«, trpljenja se boji. Ne vidi smisla v trpljenju ter življenje v temi označuje kot brez smisla. Nad življenjem je razočaran ter si takega življenja ne bi ponovno izbral. Smrti se ne boji. Kljubovalnost črpa iz zgleada, ki mu ga je dal oče.

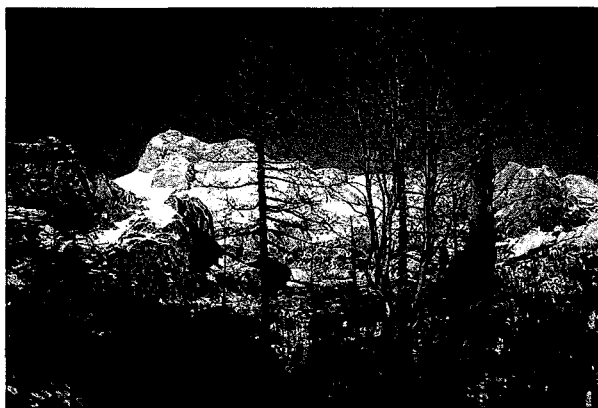
Za varovanko v primeru V je za področje kategorije trpljenje značilno, da se trpljenja boji. V trpljenju ne vidi nobenega smisla. Življenje ocenjuje kot polno obupa in da takega ni vredno živeti.

Tab. 4. Kategorija – »Bivanjska praznina«

Kategorija	Primer	
	S	V
»Bivanjska praznina«	Slepi varovanec izraža nesmiselnost lastnega življenja	Slepa varovanka izraža nesmiselnost lastnega življenja

Kategorija »bivanjska praznina« predstavlja tako v primeru S, odraslega oslepelega varovanca, kakor v primeru V, varovanke, slepe od rojstva, značilno izražanje brezsmiselnosti lastnega življenja. V obeh primerih je bilo po eni strani izraženo, da tudi v prihodnje ne vidita smisla v svojem življenju, po drugi strani pa vendarle imata nekaj, zaradi česar je vredno živeti. Iz podatkov sem tako ugotovil, da občutenje brezsmiselnosti življenja pri obeh respondentih ni navzoče ves čas in enako močno. Pojavlja se kot občasni problem v povezavi z doživljanjem nesmisla v trpljenju.

Iz podatkov v primeru S je razvidno, da je varovanec ateist. Dneve označuje kot podobne drug drugemu, včasih se dolgočasi, drugič ne. Dan mu mine hitro. Pred seboj ima cilj, da obdrži to, kar ima, ter da

Stvarnost je smiselna celota (Foto Damjan Slabe)

ohrani enak nivo zdravja. V prihodnosti ga zanima predvsem prihodnost njegovih bližnjih (sina in nečakov). Na samomor ni pomislil.

Za varovanko v primeru V je značilno, da je verna, da se ne dolgočasi. Svojo duhovno energijo črpa iz vere ter v dobrih delih, ki jih naredi za tiste, ki ji veliko pomenijo. Dnevi so včasih monotoni, včasih pa ne. Včasih je žalostna. V življenju nima ciljev. Takšnjega življenja si ne bi še enkrat izbrala. V življenju še ni našla pravega cilja. Na samomor je zelo resno mislila.

Diskusija

V analizi sem se naslanjal na dostopno literaturo ter lastne izkušnje pri delu s slepimi osebami. Rezultati so kritični predvsem v kategoriji »trpljenje« in »bivanjska praznina«.

S kategorijo »dejanja« opredeljujem prvo področje doživljanja smisla v življenju. Podatki, zbrani v kvalitativni raziskavi, kažejo na to, da predstavljajo področje doživljanja smisla v življenju obeh slepih oseb predvsem tista dejanja, v katerih gre za nudenje pomoči drugim. Tu pa se srečamo z logoterapevtskim spoznanjem, da je človek bitje, ki je zaznamovano s samopresežnostjo ali če poudarimo z Ramovšem (8): »Človek uresničuje samega sebe samo, če se usmeri na nekoga ali na nekaj, kar je njegova vest odkrila kot smisel.«

Kategorija »vrednote« predstavlja v obeh primerih pomembno področje doživljanja smisla v življenju. Frankl (11) deli vrednote na ustvarjalne, doživljajske in vrednote stališč. Ustvarjalne vrednote človek uresničuje prek dejavnosti, doživljajske pri sprejemanju sveta (npr. ob predajanju naravnim ali umetniškim lepotam), vrednote stališč pa, ko zavzame smiselno stališče do nespremenljive usode. Možnost za uresničitev takih stališč se pokaže takrat, »ko se človek znajde pred usodo, proti kateri je mogoče samo to, da jo sprejme nase, da jo prenaša« (11). Vrednota stališča je še zlasti izrazita v primeru S. Stojan je pripovedoval o svojem otroštvu, ki ga je zaznamovala smrt petih sorodnikov. Oče mu pomeni zgled, iz katerega čr-

pa moč za pokončno držo v soočenju s slepoto. Na samomor ni pomislil. Tudi v tem se zgleduje po očetu, ki je zmogel izgubo svojih najbližjih, ne da bi se vdal alkoholu, cigaretom. Iz take držbe bi lahko skleпали na svetovnonazorsko stališče, »ki življenju brezpogojno reče da« (2). Temeljna duhovna značilnost človeka je osebna odgovornost, ki jo razumemo kot komplementarni pol osebne svobode izbiranja med možnostmi v določenem trenutku. »Čim več svobode si posameznik vzame, tem večja je tudi njegova odgovornost« (17).

V kategoriji »trpljenje« zaobsegam po Franklu (2) tretje področje odkrivanja smisla v življenju. Rezultati kvalitativne raziskave kažejo, da gre v obeh primerih na eni strani za strah pred trpljenjem in po drugi, da življenje v temi ni smiselno. Po enem od temeljnih načel logoterapije ne gre človeku prvoredo za to, da bi si iskal užitek ali se izogibal bolečini, ampak da bi videl smisel v svojem življenju. Zato je človek celo pripravljen trpeti, kajpak pod pogojem, da ima njegovo trpljenje smisel. Veroniki predstavljajo tak smisel dobra dela, ki jih naredi za tiste, ki so ji blizu. Prav ta misel je bila tista iskra, ki jo je odvrnila od samomora. V tej luči je potrebno opozoriti na vodenje sobolnic, ki je njena vsakodnevna življenjska naloga in iz katere črpa življenjski smisel. Stojan črpa smisel iz žrtvovanja za sina. Odstopil mu je stanovanje in noče mu biti v napoto. Del odgovora na vprašanje »zakaj je kljub slepoti, kljub sladkorni bolezni, ob razpadu lastne družine in življenju v ustanovi za slepe vredno živeti« vidim v njegovem navdušenju in zanimanju, kakšen bo njegov nečak, ko bo velik. »Ali bo tudi natančen?« se je vprašal v intervjuju. Pojavlja se vprašanje, ali je izražanje brezsmiselnosti življenja v obeh primerih, ki jih študija vključuje, bolj posledica občasnih depresivnih stanj ali dejanske bivanjske prikrajšanosti. Namreč, kot ugotavlja Frankl (5), je vprašanje o smislu v življenju pravzaprav nekaj človeškega. Po Šproharjevem (18) prepričanju pa prizadeti ljudje največkrat trpijo zaradi tega, ker jih drugi ljudje označijo za prizadete.

Ramovš (3) poudarja, da se nerešljivo trpljenje začne tam, »kjer je človek objektivno trčil na mejo svoje svobode, tako da v resnici ni nobene smiselne možnosti, da bi to trpljenje rešil.« Frankl pa dodaja, da ima človek tudi v tako zoženih pogojih za sprejemanje odločitev, kot je življenje v taborišču ali npr. v bolezni s smrtno prognozo, še vedno možnost sprejemati odločitve. Zavzemanje smiselnega stališča do trpljenja, je ena izmed teh.

V kategoriji »bivanjska praznina« je značilno, da je v obeh primerih izražen občutek brezsmiselnosti. Kot ugotavlja Frankl (5), se z bivanjsko praznino srečujemo tako v premožni družbi kot v življenjskih stiskah. Pri obeh varovancih ni toliko značilno dolgočasenje, s katerim se po Franklu (2, 5, 11) odraža bivanjska praznina, kot pa občutenje brezsmiselnosti življenja v temi.

Ne glede na hiter razvoj tehnologije in pripomočkov, prirejenih posebej za slepe, ter obnovitvenih programov pomeni slepota tragično življenjsko situacijo. Prizadet je tako posameznik kakor tudi njegova družina. Oba potrebujeta podporo. Če družinski člani niso sposobni »uskладiti svoje družinske funkcije z danostmi drugih članov družine« (12), je ogrožena trdnost družine. Država zagotavlja osnovno varnost in skrb ljudem s posebnimi potrebami prek specializiranih ustanov. V tem kontekstu se ne morem v celoti strinjati s Šproharjem (19), ko navaja, da se v ustanavljanju in delovanju specialnih institucij, prirejenih posebej za prizadete, odraža lagodnost države ter njeno izogibanje dodatnejšemu, boljšemu angažiranju. CSS v Skofji Loki je javni zavod, katerega dejavnost je usposabljanje, zaposlovanje in zagotavljanje varstva slepim in slabovidnim osebam, nikakor pa ne more nadomestiti vloge družine.

Sklepi in predlogi

Študija primerov kaže na to, da sta se oba raziskovanca znašla v življenjski situaciji, ko bi potrebovala logoterapevtsko podporo, da bi se lažje soočila s stisko, ki jo prinaša slepota. Slepota je dejstvo, ki ga ne moreta spremeniti. Lahko pa do nje zavzameta smiselno stališče in odkrivata smisel preostalega. Kot ugotavlja logoterapija z odkrivanjem smisla v neizbežnih tragičnih situacijah tragičnost izgubi svojo ostrino. Kvalitativna raziskava postavlja domnevo, da so slepe osebe kljub rehabilitacijskemu programu, pripomočkom za slepe, možnostim preživljanja prostega časa in ustrezni ZN, izpostavljene bivanjski praznini. Telesna, družbena, ekonomska, miselna, čustvena in duhovna komponenta zdravja pa so v tesni medsebojni povezavi.

Medicinske sestre, ki izvajajo ZN slepih bolnikov, bi bilo potrebno dodatno usposobiti v okviru tečaja logoterapije. Dostopnost literature ter možnosti izobraževanja na tem področju, ki potekajo v okviru Inštituta Antona Trstenjaka, omogočajo tudi medicinski sestri, da se dodatno izobražuje in usposobi za uporabo spoznanj logoterapije pri svojem delu s slepim bolnikom.

Strinjam se s Tušarjevo (20), ko predlaga, da bi študij ZN moral vsebovati tudi vsebine o duhovnem zdravju. V procesu ZN bi medicinska sestra morala ugotavljati tudi duhovne potrebe, ki so povezane s posameznikovo svobodo, z njegovo odgovornostjo in smislom v življenju. Na osnovi tega bi lahko z varovancem načrtovala, izvajala in ocenjevala dejavnosti za podporo na noogenem področju; na področju svobode, odgovornosti in smisla. Možnosti prispevka k večji kakovosti življenja slepih in slabovidnih s podporo na področju odkrivanja smisla je možno le slutiti. Po drugi strani pa je lahko logoterapija pomembno orodje medicinski sestri sami pri srečevanju s stiskami in osebnimi vprašanji smisla, pri njenem delu. Če

bo članek vzpodbudil podobna razmišljanja predvsem tistih kolegic in kolegov, ki se pri svojem delu srečujejo s kroničnimi, hudo bolnimi ali umirajočimi bolniki, je dosegel svoj namen.

Kot konkreten predlog vidim tudi poizkus oblikovanja skupine zainteresiranih varovancev za odkrivanje smisla v vsakdanjem življenju slepega človeka. Skupina bi se srečevala enkrat tedensko po dve uri v CSS. Na osnovi izkušenj bi oblikovali metodiko tovrstnih skupin. Metodiko bi povezali z zdravstveno-vzgojnim programom slepih varovancev. Tovrstne skupine pa bi bilo potrebno organizirati tudi za tiste slepe osebe, ki živijo v krogu svojih družin.

3. cilj SZO do leta 2000 (1) poudarja, da je slepim in slabovidnim potrebno zagotoviti enake možnosti kot videčemu prebivalstvu. To je ideal, ki se mu lahko le približamo. Medicinska sestra k temu pripomore z upoštevanjem etičnih načel pri izvajanju ZN, ki jih predpisuje Kodeks etike medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov Slovenije (21). Za raziskovalnim delom in neprestanim prizadevanjem za razvoj zdravstvene nege slepih in slabovidnih bolnikov pa se bo ta njena vloga potrjevala in krepila. Uporaba logoteoretskih spoznanj in teorij ZN je v teh prizadevanjih pomembno izhodišče.

Literatura

1. Plan zdravstvenega varstva Republike Slovenije do leta 2000. Priloge. Ljubljana: Ministrstvo za zdravstvo, 1993.
2. Frankl VE. Kljub vsemu rečem življenju da. Celje: Mohorjeva družba, 1993.
3. Ramovš J. Sto domačih zdravil za dušo in telo 2. Celje: Mohorjeva družba, 1994.
4. Verbinc F. Slovar tujk. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1982.
5. Frankl VE. Volja do smisla. Celje: Mohorjeva družba, 1994.
6. Peck S. Svet, ki čaka, da se bo rodil. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1994.
7. Ramovš J. Slovenska sociala med včeraj in jutri. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka, 1995.
8. Bohinc M, Cibic D. Teorija zdravstvene nege. Ljubljana: Visoka šola za zdravstvo, 1993.
9. Ramovš J. Sto domačih zdravil za dušo in telo 1. Celje: Mohorjeva družba, 1990.
10. Ramovš J, Kladnik T, Branka K et al. Skupine starih za samopomoč. Ljubljana: Inštitut za socialno medicino in socialno varstvo, 1992.
11. Frankl VE. Zdravnik in duša. Celje: Mohorjeva družba, 1994.
12. Lukas E. Družina in smisel. Celje: Mohorjeva družba, 1993.
13. Ramovš J. Logoterapevtske osnove antropohigijene. Socialno delo 1996; 35: 3–14.
14. Slabe D. Logoteoretska spoznanja v zdravstveni negi slepih in slabovidnih oseb. Diplomsko naloga. Ljubljana: Visoka šola za zdravstvo Ljubljana, 1997.
15. Zovko G. Peripatologija. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1995.
16. Allardt E. Having, loving, being: an alternative to the swedish model of welfare research. V: Nussbaum M, Sen A (ur). The quality of life. Oxford: Clarendon Press, 1993.
17. Zalokar-Divjak Z. Vzgoja je... ni znanost. Ljubljana: EDUCY, 1996.
18. Šprohar L. Posebne institucije kot mesto oblasti. Časopis za kritiko znanosti 1995; 175: 219–28.
19. Šprohar L. Usposabljanje kot ideologija. Socialno delo 1994; 33: 115–20.
20. Tušar M. Duhovno zdravje. Obzor Zdr N 1997; 31: 45–9.
21. Kodeks etike medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov Slovenije. Ljubljana: Zbornica ZN Slovenije, 1994.